

علیه ایران، به خصوص در ریه، چشم و پوست افراد مواجه شده با این گازها پا برجاست. با توجه به ازدحام جمعیت در موسم حج و آب و هوای گرم و خشک عربستان هدف از این مطالعه بررسی مشکلات مرتبط با سلامت جانبازان شیمیایی در موسم حج می‌باشد.

روش‌ها: این پژوهش به روش کیفی از نوع تحلیل درونمایه‌ای به صورت تلفیقی از طریق مشاهده میدانی، بررسی گزارش‌ها و مصاحبه عمیق با مسئولان و پزشکان کاروان‌های جانبازان و کاروان‌های عادی استخراج گردید. پس از جمع‌آوری داده‌ها، اطلاعات با توجه به مشکلات جانبازان شیمیایی تحلیل گردید.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد به علت آسیب ریوی، اکثر این افراد به دنبال سرماخوردگی دچار عفونت‌های تنفسی شدید و در نهایت پنومونی می‌گردند. همچنین تشدید آسیب‌های پوستی، اختلالات ایمنی به علت ضعف در سیستم ایمنی و خستگی زودرس و کاهش اکسیژن‌گیری خون در ریه‌ها بالاخص در مکان‌های شلوغ و پر تراکم و امکان انتقال آلودگی تنفسی در اتاق‌های ۴ و ۵ نفره از مهم‌ترین چالش‌های سلامت این گروه از عزیزان می‌باشد.

نتیجه‌گیری: به دلیل اینکه بعضی از جانبازان خارج از کاروان ویژه جانبازان و در قالب کاروان‌های عادی به حج مشرف می‌شوند، لزوم توجه بیشتر مدیر و عوامل کاروان در مراعات حال این عزیزان و توجه بیشتر پزشک کاروان در ارتقای سلامت، معاینات قبل از سفر و تدارک ملزومات لازم برای حفظ سلامت آنان در موسم حج ضروری به نظر می‌رسد. همچنین تدوین پروتکل‌های درمانی و مراقبتی خاص این گروه در موسم حج پیشنهاد می‌گردد.

کلمات کلیدی: جانبازان شیمیایی، مشکلات تنفسی و پوستی و چشمی، گاز خردل.

بررسی مشکلات سلامت جانبازان شیمیایی بالاتر از ۳۵ درصد در موسم حج

سید علی ریاض^۱، مصطفی قانعی^۲، ولید دنده بر^۳، مظفر متین پور^۴

۱- دکترای دندان‌پزشکی، مرکز تحقیقات مدیریت سلامت در حج و زیارت، تهران، ایران.

۲- فوق تخصص ریه، مرکز تحقیقات آسیب‌های شیمیایی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله، تهران، ایران.

۳- نویسنده مسئول: دکترای پزشکی، مرکز تحقیقات مدیریت سلامت در حج و زیارت، تهران، ایران.

Email: dandehbor@hmc.ir

۴- دکترای رسانه، دانشکده هنر، تهران، ایران.

وصول مقاله: ۹۰/۳/۱۵ پذیرش مقاله: ۹۰/۴/۱

چکیده

مقدمه: با گذشت دو دهه از جنگ تحمیلی هنوز عوارض حاصل از استفاده صدام از گازهای شیمیایی بر

مقدمه

گرفت. در این مطالعه سعی شده است که اطلاع‌دهندگان از چهار گروه متفاوت یعنی جانبازان، همراهان جانبازان، پزشکان و مدیران کاروان انتخاب شوند.

مصاحبه‌شوندگان اولاً دارای تجربیات غنی بودند و از نزدیک مشکلات جانبازان را در ایام حج احساس می‌کردند و ثانیاً علاقمند به مشارکت و بیان روشن آن بودند.

تولید داده‌ها به صورت تلفیقی از طریق مشاهده میدانی، بررسی گزارش‌ها و مصاحبه عمیق با مسئولان و پزشکان کاروان‌های جانبازان و کاروان‌های عادی که جانباز در آن حضور داشته و مصاحبه با جانبازان و همراهان آنان صورت گرفت. مصاحبه‌ها به صورت نیمه اختیاری و تا اشباع داده‌ها صورت می‌پذیرفت. مدت هر مصاحبه ۳۰ تا ۶۰ دقیقه ادامه می‌یافت که به جریان و موقعیت آن بستگی داشت. ابتدا در مورد اهداف تحقیق برای مشارکت‌کنندگان توضیح داده می‌شد و با کسب اجازه از آنان جریان مصاحبه‌ها ضبط و سپس کلمه به کلمه تایپ شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها همراه با مقایسه دائمی و همزمان با جمع‌آوری داده‌ها صورت گرفت. متن هر مصاحبه یا گزارش چندین بار مطالعه شد و با شکستن هر متن، مضمون‌ها یا درونمایه‌ها به‌عنوان کوچک‌ترین واحدهای تشکیل‌دهنده معنی دار استخراج، کدبندی و طبقه‌بندی شدند. برای ارزیابی و افزایش روایی و پایایی، که معادل با استحکام علمی یافته‌ها در تحقیق کیفی است، از روش‌های پیشنهاد Lincoln & Guba استفاده شد (۴). برای تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها از روش درگیری دائمی و مستمر استفاده شد؛ به طوری که در ۴۰ روز از ایام حج تمتع ارتباط دائم و مستمر با جانبازان صورت می‌پذیرفت تا مشکلات آنان بهتر درک گردد.

همچنین از تلفیق در روش، زمان، مکان و منابع

جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران، که یکی از طولانی‌ترین جنگ‌های قرن بیستم بود، منجر به آسیب‌های جسمی و روحی فراوانی شد. یکی از وحشیانه‌ترین جنایات رژیم بعثی در این جنگ استفاده از گازهای بیولوژیک بود. عراق در طی جنگ تحمیلی بارها گاز خردل را بر علیه نظامیان و مردم غیر نظامی کشورمان به‌کار گرفت که مصدومیت ده‌ها هزار ایرانی با گاز خردل را به دنبال داشته است. اگر چه بر طبق آخرین آمار، این جمعیت ۴۰ هزار نفر بوده اند؛ اما با در نظر گرفتن روند مراجعات مدعیان مصدومیت شیمیایی و احراز جانبازی در سهمی از آنان، به نظر می‌رسد که حدود ۱۰۰ هزار جانباز شیمیایی در ایران زندگی می‌کنند (۱).

امروزه تعداد زیادی از جانبازان شیمیایی از عوارض مزمن ریوی دیررس گاز خردل رنج می‌برند که طیف وسیعی از بیماری‌های ریوی از گروه بیماری‌های مزمن انسدادی ریه را شامل می‌شود که این اثرات بر کیفیت زندگی و سلامت جانبازان مؤثر است و سبب کاهش کیفیت زندگی می‌گردد (۲).

وجود کاروان‌های ویژه جانبازان در موسم حج و حضور بعضی از آنان در کاروان‌های دیگر، با توجه به ازدحام جمعیت در موسم حج و آب و هوای گرم و خشک عربستان (۳)، مراقبت‌های درمانی و بهداشتی خاصی را برای این قشر در موسم حج می‌طلبد. هدف از این مطالعه کیفی بررسی مشکلات جانبازان شیمیایی در موسم حج است. بررسی چالش‌ها و مشکلات سلامتی این افراد راهگشای مسئولان دخیل در سلامت حج برای تأمین آسایش آنان است.

روش‌ها

با توجه به هدف مطالعه، این تحقیق با رویکرد کیفی و روش تحلیل درونمایه‌ای، در ۱۳۸۹ به مدت ۶ ماه در موسم حج تمتع و ۴ ماه پس از آن صورت

برای جمع آوری داده‌ها استفاده شد.

عزیزان ذکر شد. همراه نبودن همسران در کاروان‌های عادی نیز یکی دیگر از مشکلات ذکر شده بود.

مشکلات در تهیه بعضی داروهای تخصصی و حمایتی و کمبود متخصص آشنا با مشکلات خاص درمانی جانبازان نیز از دیگر مشکلات ذکر شده بود. تهیه بعضی وسایل کمک درمانی نیز از مشکلات دیگر بود که بیان گردید. مشکلات گوارشی به‌ویژه یبوست و مشکلات خشکی چشمی چشم از دیگر مواردی بود که ذکر گردید. همچنین تشدید آسیب‌های پوستی به‌ویژه خشکی پوست و خارش به علت گرما و کمبود وسیله سرمایشی به خصوص در عرفات و منی نیز از مشکلاتی بود که به‌وسیله برخی بیان گردید. همچنین بیان این مورد که خارش در ایام تشریق مشکلات روحی برای این افراد به دنبال دارد نیز به‌وسیله یکی از همراهان ذکر گردید.

لزوم دریافت رژیم غذایی مخصوص و استفاده بیشتر از میوه‌جات و سبزیجات در کاروان‌های عادی نیز به‌وسیله یکی از جانبازان بیان گردید. مشکلات ترددی و متناسب نبودن برخی مناسک با شرایط جسمانی نیز از موارد ذکر شده بود. وجود افسردگی، اختلالات اضطرابی و اختلال استرس پس از حادثه (PTSD) نیز که از شیوع بالایی در جانبازان شیمیایی برخوردار است، از مشکلاتی بود که مدیران کاروان‌های عادی ذکر کردند.

عدم درک و شناخت شرایط و موقعیت‌های این عزیزان به‌وسیله دیگر زائران کاروان‌های عادی نیز از مشکلات دیگری بود که به‌وسیله مدیران کاروان ذکر گردید.

بحث

یافته‌ها نشان می‌دهد به علت آسیب ریوی اکثر این افراد به دنبال سرماخوردگی دچار عفونت‌های تنفسی شدید و در نهایت پنومونی می‌گردند. همچنین تشدید آسیب‌های پوستی، اختلالات ایمنی به علت ضعف در

از روش روایی پاسخگو و ارزیابی عضو نیز برای مقایسه بین آنچه که محقق برداشت کرده با آنچه که منظور جانبازان شیمیایی و سایر مشارکت‌کنندگان بود و نیز استفاده از نظرهای اصلاحی آنان استفاده شد. برای تأمین قابلیت اعتماد و قابلیت تأیید داده‌ها از روش جمع‌آوری سیستماتیک مدارک و قبول ممیزی داده‌ها و استنتاج بر اساس آنها استفاده شد.

یافته‌ها

مشارکت‌کنندگان شامل ۴۵ جانباز، ۴ پزشک و ۴ مدیر کاروان و ۳۰ نفر همراهان جانبازان بودند. در جریان تحقیق، محققان به این نتیجه رسیدند که تجربیات همسران جانبازان، که اطلاعات پزشکی و یا پرستاری نیز دارند، می‌تواند مفیدتر از سایرین باشد. میانگین سنی مصاحبه‌شوندگان ۵۱/۲۳ سال بود. تمامی جانبازان مورد بررسی از لحاظ سنی بین ۳۶ تا ۵۶ سال سن داشتند.

بررسی مشکلات نشان داد که:

بیشتر این افراد به علت ضعف ناشی از فیروز مخاط‌های تنفسی در اثر آلودگی با گاز خردل، امکان تخلیه خلط همچون افراد عادی برای آنان وجود ندارد و به دنبال یک سرماخوردگی عادی و عفونت تنفسی سیر متفاوتی را نسبت به افراد عادی طی و به طرف بروز پنومونی پیشرفت می‌کنند و لذا با توجه به شرایط ویژه حج بیشتر این افراد از تشدید مشکلات ریوی خود گله‌مند بودند.

خستگی زودرس و کاهش اکسیژن‌گیری خون در ریه‌ها و تنگی نفس بالاخص در مکان‌های شلوغ و پر تراکم از مهم‌ترین مشکلات ذکر شده بود. این مشکلات به ویژه در منی بیشتر تشدید می‌گردد.

امکان انتقال آلودگی تنفسی در اتاق‌های ۴ و ۵ نفره از مهم‌ترین چالش‌های سلامت این گروه از

و کاهش شدت تنگی نفس در آنان را به دنبال دارد. همچنین فیزیوتراپی تنفسی موجب بهبود مشکلات ریوی در جانبازان شیمیایی شده است (۸).

آموزش و توانمندسازی جانبازان و اقدامات پژوهشی و انتقال تجربیات راهکار اساسی برای رفع مشکلات این حوزه به شمار می‌روند.

نتیجه گیری

به دلیل اینکه بعضی از جانبازان در قالب کاروان‌های عادی به حج مشرف می‌شوند، لزوم توجه بیشتر مدیر و عوامل کاروان در مراعات حال این عزیزان و توجه بیشتر پزشک کاروان در ارتقای سلامت، معاینات قبل از سفر و تدارک ملزومات لازم برای حفظ سلامت آنان در هنگام موسم حج ضروری به نظر می‌رسد. همچنین تدوین پروتکل‌های درمانی و مراقبتی خاص این گروه در موسم حج پیشنهاد می‌گردد.

سیستم ایمنی، و خستگی زودرس و کاهش اکسیژن‌گیری خون در ریه‌ها بالاخص در مکان‌های شلوغ و پر تراکم و امکان انتقال آلودگی تنفسی در اتاق‌های ۴ و ۵ نفره از مهم‌ترین چالش‌های سلامت این گروه از عزیزان می‌باشد.

مطالعه حاضر، اولین مطالعه‌ایست که به بررسی مشکلات جانبازان شیمیایی در طول دوران حج می‌پردازد. با وجود اینکه مطالعات بسیاری در کشورمان به بررسی مشکلات ریوی، چشمی و پوستی جانبازان پرداخته است؛ اما شرایط خاص و ویژه حج لزوم مطالعات جامع‌تری را در خصوص این قشر خاص ضروری می‌سازد (۵). بررسی بروز و شیوع و تشدید بیماری‌ها، نحوه و الگوی مصرف دارو در جانبازان و نحوه تداخل دارو از جمله مطالعاتی است که می‌توان در این موضوع خاص انجام داد.

پژوهش‌ها و مطالعات پزشکی نشان می‌دهد که ضایعات جسمی و روحی، جانبازان را به واسطه جسم رنجوری که از سال‌های دفاع مقدس دارند بیشتر در معرض آسیب و بیماری قرار می‌دهد. ضمن اینکه کهولت سن و بالا رفتن میانگین سنی جانبازان در تشدید مشکلات و معضلات جسمی آنان بیش از پیش تأثیر می‌گذارد. این مسأله لزوم توجه بیشتر در امور درمانی آنان به ویژه در ایام حج را خاطر نشان می‌نماید (۶ و ۷).

با توجه به اینکه یکی از عمده‌ترین گرفتاری‌های جانبازان شیمیایی مشکل تنفسی می‌باشد و این امر تأثیر نامناسبی بر وضعیت جسمی و روانی این افراد می‌گذارد؛ لازم است نسبت به برنامه‌ریزی برای ورزش و مخصوصاً فیزیوتراپی تنفسی آنان قبل از ایام حج و در حین ایام حج اقدام شود. در رابطه با درمان جانبازان شیمیایی ایران، نشان داده شده است که انجام ورزش‌های تنفسی و دیافراگمی موجب بهبود و اصلاح شاخص‌های عملکرد ریوی جانبازان شیمیایی می‌شود

References

1- Shampour, N.; Assari, S. "Quality of Life in War Veterans". *Handbook of Disease Burdens and Quality of Life Measures* (2010). [In Persian]

2- Shohrati M, Ghanei M, Shampour N. "Glutathione and malondialdehyde levels in late pulmonary complications of sulfur mustard intoxication". *Lung*. 2010. [In Persian]

3- Shohrati M, Ghanei M, Shampour N, Jafari M. "Activity and function in lung injuries due to sulfur mustard". *Biomarkers*, 2008. [In Persian]

4- Polit DF, Beck CT. "Essentials of Nursing Research: Methods. Appraisal and Utilization". Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia. PA.USA, 2006.

5- Shampour N Tabatabaei, A. Heidari, M. "Dissemination of knowledge in the health status of in Hajj & pilgrimage". *Medical Congress in Hajj & Pilgrimage*. Tehran, 2011. P. 20. [In Persian]

6- Shohrati M, Shampour N, Babaei F, Amini Harandi A, Mohsenifar A, Aslani J, Ghanei M. "Evaluation of activity and phenotype of alpha1-antitrypsin in a civil population with respiratory complications following exposure to sulfur mustard 20 years ago". *Biomarkers*, 2010. [In Persian]

7- Naderi M, Kaka GR, Shampour N. "Prophylactic ophthalmic bethamethazone for sulfur mustard-induced ocular injury". *Journal of research in medical sciences: the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*, 2009, [In Persian]

8- Ghahriesarabi A, haidarizade KH, Barahimi N, Alavimajd H, Yaghmaiy F. "The study of respiratory sports effectiveness on pulmonary function of chemical warfare victims". *Journal of Nursing and Obstetrical of Shahid Beheshti* 2007; 16(58): 13-20. [In Persian]